

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 2 (1894)

Δελτίον ΧΑΕ 2 (1892-1894), Περίοδος Α'

Ολίγα τινά περί της χρονολογικής σημειώσεως
επί της των Βενετών Αλώσεως των Αθηνών.
Απάντησις Γ. Λαμπάκη

Ευστάθιος ΒΟΥΛΙΣΜΑΣ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΚΕΡΚΥΡΑΣ

doi: [10.12681/dchae.1523](https://doi.org/10.12681/dchae.1523)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΟΥΛΙΣΜΑΣ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ Ε. (1894). Ολίγα τινά περί της χρονολογικής σημειώσεως επί της των Βενετών Αλώσεως των Αθηνών. Απάντησις Γ. Λαμπάκη. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 2, 95–99. <https://doi.org/10.12681/dchae.1523>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ολίγα τινά περί της χρονολογικής σημειώσεως επί
της των Βενετών Αλώσεως των Αθηνών. Απάντησις
Γ. Λαμπάκη

Ευστάθιος ΒΟΥΛΙΣΜΑΣ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Δελτίον ΧΑΕ 2 (1892-1894), Περίοδος Α' • Σελ. 95-99

ΑΘΗΝΑ 1894

ἐκεῖ που πλησίον, αἵτινες καὶ νῦν ἔτι, λέγουσιν, σώζονται
κεκρυμμένοι ὑπὸ τὴν γῆν».

Νοεμβρίου 11, 1890.

† Ὁ Μαντινείας καὶ Κυνουρίας Θεόκλητος.

Γ'.

Ἀνακοίνωσις τῆς Α. Σ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας
κ. Εὐσταθίου ΒΟΥΛΙΣΜΑ.

Ὁ Σ. Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας κ. Εὐστάθιος Βουλ-
ισμᾶς δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν κ. Γ. Δουρούτην, ἥς
ἀντίγραφον ὑπ' ἀριθ. 1853 κατετέθη ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀρχεῖῳ,
ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐν τῷ δελτίῳ (Α'. σελ. 70) δημοσι-
ευθεῖσαν χρονολογικὴν σημείωσιν, τὴν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 839
μηνιαίῳ ὑπάρχουσαν περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἀλώσεως
τῶν Ἀθηνῶν, ἐπέστελε τὰ ἑξῆς:

«Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς χρονολογικῆς σημειώσεως ἐπὶ τῆς
ὑπὸ τῶν Βενετῶν ἀλώσεως τῶν Ἀθηνῶν.

Τὴν σημείωσιν ταύτην ἔδειξέ μοι ὁ κ. Λαμπάκης καὶ
ἀμέσως εἶπον ὅτι ἡ 9η Σεπτεμβρίου 1687 δὲν ἦτο ἡμέρα
Σαββάτῳ ἀλλὰ Παρασκευῇ. Καὶ τί μὲν εἶπεν ὁ συντάξας
τὸ φυλλάδιον «Σύμμικτα» ἀγνοῶ· (οὐδ' εὐθύνεται ὁ εὐρὼν
καὶ δημοσιεύσας αὐτήν), τότε ἡτιολόγησα τὴν ἀνακρίθειαν
τῆς ἡμέρας τοῦ μηνὸς πρὸς τὴν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος ἐνε-
κα τῆς παρελεύσεως πολλῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέ-
χρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐγράφη ἡ σημείωσις.—ἦτο καὶ
εἶναι ἄρα μνημονικὸν λάθος. Ἀπόδειξις δὲ ὅτι ἐγράφη μετὰ
παρέλευσιν τοῦλάχιστον πλείω τῶν ἑξ μηνῶν εἶνε αὕτη.

Ἀπασα ἡ σημείωσις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐγράφη 1)

ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρός. 2) διὰ τοῦ αὐτοῦ κονδυλίου καὶ 3) τῆς αὐτῆς μελάνης. Μόνον αἱ λέξεις «εἰς Περέα» ἐγράφη δι' ἄλλης μελάνης.

Ὁ συντάξας τὰ «Σύμμικτα» κατακρίνει τὸν ἐκδότην διὰ τὴν ἀνορθογραφίαν τοῦ καλογήρου. Ἐγὼ τούναντίον ἐπικρίνω τὸν ἐπιστατήσαντα εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ δελτίου διότι δὲν ἐφύλαξε τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ καλογήρου. Μήπως ἐὰν τὸ ἐφάνη χωρὶς ψιλὴν καὶ μόνον ε μεταβάλλει τὴν ἔννοιαν; Ὁ καλόγηρος ἔγραψε του βερε κύ ἄνου διατί ἐτυπώσατε τοῦ Βερετσιάνου; διατί νὰ μὴ τυπωθῇ ἄνω τῆς γραμμῆς ὡς προσθήκη εἰς Περεαν; Νομίζω δὲ ὅτι (λίαν ἀδιόφορον) ἀνέγνωσα μαρτίου 14 καὶ οὐχὶ 15.

Ἀπὸ τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀνορθογράφους ἔχεις ἀκριβεστέραν τὴν ἀλήθειαν μᾶλλον ἢ ἀπὸ τοὺς ἡμιμαθεῖς λογίους. ἵνα μὴ εἶπω πολλὰς χιλιάδας λέγω ἀπλῶς ὅτι πολλοὺς ἀριθμητικούς ὑπολογισμοὺς ἀνέγνωσα πολλῶν ἀρχαίων. Πόθεν ὁμως ἔμαθον, ὅτι καθὼς ἐκφραζόμεθα σήμερον πολλαπλασιάζοντες οὕτως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι;—ἀπὸ ἑνα ἀντίγραφον ἀμαθεστάτου, ἀλλὰ πιστοῦ ἀντιγραφέως τοῦ 1156.—θέλων νὰ πολλαπλασιάσῃ τὸ 15 μὲ τὸ 400 γράφει μὲ καθαρὰ γράμματα πέντε καὶ δέκα εἰ τετρακῶς ἑξασ. χιλ. Καθὼς λέγομεν (οἱ μὴ καθαρεύοντες) πέντε οἱ ἑξή τριάντα, ἐφτὰ, οἱ ὀχτὼ πενήντα ἑξή.

Ἀνέφερα περὶ τῆς αὐτῆς μελάνης καὶ τοῦ αὐτοῦ κονδυλίου ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι δὲν ἐγράφη ἡ σημείωσις (καθὼς λέγει ὁ ἐκθέσας σελ. 69)· ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ ὄντος τοῦ καλογήρου καὶ βλέποντος τὸν στόλον εἰσερχόμενον κτλ. Ταῦτα ἐγράφησαν ἀφοῦ μετώκισαν εἰς τὴν Πελοπόννησον τουτέστιν ἀπὸ πολλῶν μηνῶν μνήμης ἔρευναν».

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ Γ. ΛΑΜΠΙΑΚΗ

Εἰς ταῦτά ἀπαντῶμεν

α'.) Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Ζητίου, συγγραφέως τοῦ φυλλαδίου τῶν Συμμίκτων ἀποδιδομένη ἡμῖν εὐθύνη (σελ. 88 σημ. 2) διὰ τὰς ἀνορθογραφίας καλογήρου ζήσαντος 207 πρὸ ἡμῶν ἔτη, ἥτοι τῷ 1687, εἶναι ἀληθῶς περίεργος!

β'.) Τὸ εἰς *Περέαν* δὲν ἐγράφη δι' ἄλλης μελάνης.

γ'.) Ἐὰν δὲν ἐφυλάσχαμεν ἐν πᾶσι τὴν ἀνορθογραφίαν τοῦ καλογήρου, ἐὰν δὲν ἐδημοσιεύσαμεν τοῦ *Bene* κύ ἄνου καὶ δὲν ἐτυπώσαμεν τὸ εἰς *Περέαν* ἄνω τῆς γραμμῆς, τοῦτο ἐγένετο διότι ἐπεθυμοῦμεν νὰ ἐδημοσιεύωμεν ἄλλοτε τὴν σημείωσιν ταύτην διὰ λιθογραφίας πανομοιόστύπως, ἀδυνάτου ὄντος ἐν τῷ τύπῳ νὰ δημοσιευθῇ ὡς ἔχει αὕτη.

δ'.) Ἡ χρονολογία ἀληθῶς εἶναι Μαρτίου 14 καὶ οὐχὶ Μαρτίου 15, ὡς ἐκ παρχδρομῆς βεβχίως ἢ τυπογραφικοῦ πιθανῶς λάθους, ἡμεῖς ἐδημοσιεύσαμεν (Δελτίον Α'. σ. 70).

ε'.) Ἡμεῖς δὲν εἵπομεν ὠρισμένως ὅτι ἐγράφη ἡ σημείωσις αὕτη ἐπὶ τοῦ Ἀστερίου, ἀλλ' ὅτι ὁ Μοναχὸς ἔβλεπε τὴν ἄφιξιν καὶ τὰς κινήσεις τοῦ στόλου τῶν Ἐνετῶν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ Μονῆς τοῦ Ἀστερίου, καὶ εἵπομεν τοῦτο καθόσον, ἀνχμφισβητήτως γινώσκουμεν ὅτι τὸ Μοναῖον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν Μονὴν Ἀστερίου· ὅτι δὲ τὰ γεγονότα ταῦτα ἐσημειώθησαν ἀποῦ μετώκισαν εἰς *Περέαν* καὶ εἰς *Σαλαμίαν* καὶ *Πελοπόννησον* τοῦτο εἶναι αὐτόδηλον διότι πῶς ἤθελε σημειωθῇ ἡ μετοίκησις εἰς τὰ διάφορα μέρη πρὶν γίνῃ αὕτη;

Ἡμεῖς τοῦτο μόνον λέγομεν ὅτι ἐπειδὴ τὸ Μηναιὸν τοῦτο, (ὡς ἐκ τῆς ἐν ἀρχῇ ὑπαρχούσης σημειώσεως ταύτης καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις Μοναστηρίου Ἀστερίου), βεβαίως ἀνῆκεν εἰς τὴν Μονὴν Ἀστερίου, πιθανώτερον ὡς ἐκ τούτου ὅτι μοναχὸς τις ἐκεῖθεν ἔβλεπε τὰ συμβαίνοντα κλ. Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν ἀξίας κινητῶν πραγμάτων μετῴκουσιν ἐκάστοτε πρὸς προφύλαξιν εἰς Σαλαμίνα, Αἰγίναν, καὶ Πελοπόννησον (ιδίᾳ εἰς τὸν Ἴσθμόν τῶν Μεθάνων, ἔνθα τὸ λεγόμενον φρούριον τοῦ Φαβιέ, ὡς ἐνταῦθα ἡ μετοίκησις ἐγένετο τῷ 1688 Μαρτίου 14,) πιθανῶς ἐπομένως ὅτι τὴν σημείωσιν ταύτην ἔγραψεν ὁ μοναχὸς ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων, πιθανῶς ὁμοῦ καὶ νὰ ἔγραφε ταύτην καὶ ἐν τῇ Μονῇ, πάντως μετὰ τὴν μετοίκησιν, καὶ τὸ Μηναιὸν νὰ περιῇλθεν εἰς τὴν Μονὴν Φανερωμένης βραδύτερον.

Ἄλλως δ,τι **βεβαίως** γινώσκομεν εἶναι τοῦτο, ὅτι τὸ Μηναιὸν τοῦτο ἀνῆκεν εἰς τὴν Μονὴν Ἀστερίου· ὅτι ἐπ' αὐτοῦ εὗρηται ἡ πολυθρύλλητος ἱστορικὴ αὕτη σημείωσις γεγραμμένη ἅπασα διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς καὶ τῆς αὐτῆς μελάνης, οὐδεμίαν μεταγενεστέραν προσθήκην ἔχουσα, καὶ ὅτι ὁ γράψας ἀνήκει εἰς τοὺς μετοικήσαντας (ἐμετήκησαμεν). Τίς δ' ὁ γράψας, πόθεν ἔβλεπε τὰ συμβαίνοντα, πότε ἔγραψε τὴν σημείωσιν ταύτην καὶ ἐν τίνι τόπῳ εὕρισκόμενος τὴν σημείωσιν ταύτην ἔγραψε, περὶ πάντων τούτων οὐδὲν ὠρισμένως ἐκτῆς σημειώσεως ταύτης ἡμῖν γνωρίζεται.

Χάριν δὲ τῆς μετὰ λόγου καὶ γνώσεως αὐστηρᾶς ἀρχαιοφιλίας τοῦ σεπτοῦ ἱεράρχου καὶ σεβαστοῦ ἡμῖν φίλου καὶ πάλιν δημοσιεύομεν τὴν σημείωσιν ταύτην, τηροῦντες ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ τῷ τυπογράφῳ τὴν τε ἀνορθογραφίαν τοῦ γράψαντος καὶ τὴν θέσιν τῶν γραμμάτων.

Ἴδου ὡς ἔχει αὕτη

† ἐς τοῦς—α681 σεπτεμβρίου Θ εφάνι ἡ ἀρμάδα
του βενε κύ ἄνου ἡμέρα σαθάτο καὶ τὴν κυριακὴν
ἀνέβη τὸ ἀσχέρη ἀπάνο. καὶ τὴν πέμτη ἄρχησε
ὁ πόλεμος καὶ τὴν κυριακῇ ὥρα ἐνά τη επχ
ραδοθη τὸ κάστρο της ἀθήνας καὶ ἔστω εἰς ἐν
θήμησιν τον μεταγενεστέρων· Καὶ εἰς τοῦς αζηη^ω
εἰς περέαν καὶ
Μαρτύου 14 ἐμετήκησαμεν εἰς σαλαμῆναν Κασιπελο
πονισων.

Καὶ κατωτέρω ἀναγινώσκομεν δι' ἄλλης μελάνης καὶ
πολὺ μεταγενεστέρας χειρὸς

1797

βηCαρήων νερομονάχου

Δ'.

Ἀνακοίνωσις κ. Δ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Τὸ ταχτικὸν μέλος ὁ κ. Δ. Παπαγεωργίου, διὰ τῆς ἀπὸ
6 Δεκεμβρίου 1892 ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν κ. Γ. Λαμ-
πάκην (ὑπ' ἀριθ. 1852), τὸ ὄγδοον μονόγραμμα τοῦ ἐν Πάρω
ναοῦ τῆς Ἑκατονταφυλιανῆς, ὅπερ ὁ κ. Γ. Λαμπάκης ἐν
τῷ δελτίῳ Α'.σελ. 105 ὡς δυσανάγνωστον ἐδημοσίευσεν,
ἀναγινώσκει

ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΥΧΕΩΝ

Ἴδου δὲ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ὡς ἔχει ἡ ὅλη συνοχή